

ЧЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА МЕНШИНА НА ВОЛИНІ В 1943 Р.: МІЖ УПА Й АК

Актуальним залишається питання ставлення ОУН(б) до національних меншин у період збройної боротьби 40–50 рр. ХХ ст. Щодо польсько-українського протистояння, то воно висвітлене в багатьох статтях та монографіях як українських, так і польських дослідників. Хоча відносини між другою за чисельністю національною меншиною на Волині – чехами та представниками українського визвольного руху залишилися практично поза увагою дослідників. На сучасному етапі це питання вивчали доктор історичних наук Г. Стародубець, кандидати історичних наук В. Ковальчук і Я. Антонюк. Відомий науковець Г. Стародубець зазначає, що українсько-чеські відносини на території Волині характеризувалися «найбільшою лояльністю та толерантністю» і «в особі чеської національної меншини українське населення Волині вбачало своїх союзників»¹. Інший дослідник В. Ковальчук опублікував статтю «Відносини між ОУН(б), УПА та чеським населенням на Волині у роки Другої світової війни», у якій проаналізував повстанські документи, котрі характеризують «офіційне ставлення ОУН(б) й УПА до чеського населення Волині» і зробив висновок, що «до українського національно-визвольного руху волинські чехи ставилися по-різному, залежно від місця проживання»². Нещодавно опубліковано статтю Я. Антонюка «Волинські чехи в українській визвольній боротьбі (на прикладі колонії Купичів)»³. У ній розглянуто долю чеського поселення Купичів, яке потрапило під контроль Армії Крайової й стало однією з основних баз польських націоналістів на теренах Волині.

Керівництво ОУН(б) на Волині постійно вивчало діяльність і політичні настрої місцевих чехів. Згідно з польським переписом 1931 р. на території Волинського воєводства проживало 30 977 представників цієї національної меншини. Із них 28 465 мешкало в сільській місцевості. Чехи мешкали компактно в сільській місцевості – окремими поселеннями чи частинами сіл.

Наявні звіти та суспільно-політичні огляди ОУН(б) із різних регіонів Волині за 1943 р. подають цікаву інформацію про відносини

¹ Стародубець Г. Українське повстанське запілля (друга половина 1943 – початок 1946 рр.). Тернопіль: Підруч. і посіб., 2006. С. 111–112.

² Ковальчук В. Відносини між ОУН(б), УПА та чеським населенням на Волині у роки Другої світової війни. *Визвольний шлях*. 2007. № 4. С. 85, 87.

³ Антонюк Я. Волинські чехи в українській визвольній боротьбі (на прикладі колонії Купичів). *Український визвольний рух*. 2014. Збірник 19. С. 202–222.

між українцями й чехами, їхнє ставлення до українського національно-визвольного руху. Наприклад, із суспільно-політичного огляду за квітень-травень 1943 р. Володимир-Волинського окружного проводу ОУН(б) дізнаємося, що місцеве чеське населення ділиться на дві частини. Одна частина прихильно ставиться до ОУН та УПА, а інша налаштована проти та підтримує польський націоналістичний рух⁴.

У наступному звіті з цього регіону за липень 1943 р. міститься така інформація: «Чеське населення до українських визвольних змагань відноситься прихильно, воно співпрацює з українцями, підпорядковується нашій організації, а часом бере участь в нашій боротьбі»⁵. Зі звіту з Володимир-Волинщини за серпень 1943 р. дізнаємося, що чехи, які проживали на території Іваничівського району, прихильно ставляться до діяльності українського визвольного руху, а чеське населення в околицях Горохова «(кількасот населення) цікавляться нашим рухом і ставляться дуже прихильно... Підпорядковуються нашій організації і співпрацюють з нами, причому творять власні станиці»⁶.

Розвідка Служби безпеки ОУН(б) установила, що волинські чехи створили в 1943 р. підпільну антифашистську організацію «Бланік». Як свідчать спогади активних діячів «Бланіка», уже 13 червня 1943 р. в с. Московщина Млинівського району Рівненської області відбулася нарада 13 представників чеських поселень на Волині, на якій обрано керівництво підпільної організації⁷. Своєрідним центром цієї організації стає село Мирогоща Дубенського району Рівненської області. У самому селі та його околицях мешкали засновники організації Йозеф Райзек, Володимир Кноп, Йозеф Лішка, Дмитро Смол, Їржі Лізалек⁸. Саме вони визначили основні напрями діяльності «Бланіка»: підготовка можливого збройного виступу чехів проти нацистських окупантів, створення інформаційних осередків, підготовка молоді до вступу в чехословацьку армію, накопичення зброї та військового спорядження, розвідка й диверсійна діяльність. У подальшому члени цієї підпільної

⁴ Державний архів Рівненської області (далі – ДАРО). Оп. 2. Спр. 37. Арк. 81.

⁵ Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. / [упор. В. В'ятрович]. Львів: Центр дослідж. визвольного руху, 2011. Т.1: 1942–1945. С. 227, 228.

⁶ Літопис УПА. Нова серія. Т. 11: Мережа ОУН(б) і запілля УПА на території ВО «Заграва», «Турів», «Богун» (серпень 1942 – грудень 1943 рр). *Документи* / [упоряд. В. Ковальчук]. Київ; Торонто, 2007. С. 91.

⁷ Шульга С. «Бланік» – організація Руху опору волинських чехів. *Друга світова війна і доля народів України*: матеріали Всеукр. наук. конф. Київ: Сфера, 2005. С. 122.

⁸ Солдатюк М. Чехи в Мирогощі – організація «Бланік». *Чехи і Дубенищина*: матеріали Міжнар. наук.-теорет. конф., присвяченої 60-річчю репатріації чехів на етнічну Батьківщину. Дубно, 2008. С. 66.

організації розбудували мережу та створили осередки в Козині, селах навколо Дубна, Рівного, Луцька. За неповними даними, станом на кінець літа 1943 р. на Волині діяло 40 осередків «Бланіка». На керівника організації обрано Володимира Кнопа-«Я. Влчек», а заступниками стали Йозеф Райзек-«Я. Вінарцікі», колишній редактор чеської газети «Krajanske listu», інженер Їржі Лізалек-«В. Броз». Затверджено статут і програму нелегальної організації. Також 1 серпня 1943 р. започатковано видання підпільної газети «Глашатай»⁹. Згідно з планами керівництва «Бланіка» територія Волині була поділена на п'ять округів, які ділилися на 3–6 гуртків, а ті, зі свого боку – на 3–9 підрозділів. Вибори керівників підпільних ланок перенесено на осінь 1943 р. й відбулись у два етапи – 12 вересня та 17 жовтня 1943 р.¹⁰

Активізація чеського підпілля на Волині влітку 1943 р. змусила керівника ОУН(б) на Волині Д. Клячківського-«Клима Савура» та його заступників шукати контактів із представниками «Бланіка». Цю справу доручено штабу Південної групи УПА, оскільки центр чеської підпільної організації розміщений на Дубенщині. Зокрема, таке завдання отримали працівники розвідувальної референтури А. Кисіль-«Немо» і В. Коренюк-«Палій».

Перші офіційні переговори представників «Бланіка» з керівництвом ОУН(б) відбулися 24 жовтня 1943 р. в селі Дермань, яке було своєрідною повстанською республікою. Самі ж чехи повідомляли, що про зустріч представників обох організацій домовився чех Крейчі, який мешкав у селі Гільча Здолбунівського району та користувався авторитетом серед українців¹¹.

Крім того, на початок переговорів з'явилися листівки чеською й українською мовою, які закликали чехів вступати до Чеської повстанської армії, котру організував чех Антонін Нехутний як складову частину УПА¹². В одній із них наголошено, що Німеччина, СРСР і Польща вороже ставляться до чехів та їхньої держави: «Однакову долю судилось переживати чехам і українцям в сучасній імперіялістичній війні. На наших очах палає світ у пожежі загарбницької війни, до якої станули московсько-більшовицькі і німецькі імперіялізми... жертвою німецьких хижаків упала Чеська держава (Ч.С.Р.). Упадок Чехії у більшій чи меншій мірі був спричинений участю в тому бувшої

⁹ Солдатюк М. Чехи в Мирогощі – організація «Бланік»... С. 71.

¹⁰ Там само. С. 72.

¹¹ Шульга С. «Бланік» – організація Руху опору волинських чехів... С. 123.

¹² Солдатюк М. Указана праця. С. 72.

Польщі. Польща, думаючи поширити свої кордони, хотіла зробити це коштом території Чехії...»¹³

У тексті листівки невідомий автор підкреслював, що добрі відносини між двома народами існували раніше та мають зберігатися й надалі: «Чехи в Україні! Історія не знає спірних моментів між українцями та чехами. Ми жили завжди в добрих взаємовідносинах. Це було колись в історичних часах, це було зі сторони українського народу в 1918 р., коли державним законом ви були рівні в УНР з українцями, це було в щоденному житті»¹⁴. Але «всі чехи, що замешкують в Україні, повинні спомагати визвольну боротьбу Українського Народу. Кличемо всіх чехів в Україні стати до помочі українським революціонерам у боротьбі за Самостійну Українську Державу... Кличемо чеські революційні організації, що діють в Україні, до нав'язання з ОУН тісних взаємин для ведення боротьби проти хижих загарбників. Ставайте під прапори Української Національної Революції і спомагайте їй, а тим самим Ви спричинитеся до створення своєї Національної Чеської Держави на власній території, а в Українській Державі здобудете належні Вам права»¹⁵.

Ще одну листівку «Чехи!» надруковано на території дії групи УПА «Турів» (Волинська область) у вересні 1943 р. Її текст містив заклики до об'єднання сил обох народів, щоб «бити німецьку голоту». Невідомий автор листівки наголошував, що в 1918 р. Українська держава гарантувала чехам рівні права з українцями, а також прихистила українських емігрантів у 1920 р. «Тому не гаючи часу, ставайте спільно з нами до боротьби, шукайте зв'язків з українським революційним рухом. Творіть окремі збройні відділи самооборони при Українській Повстанчій Армії для спільної боротьби з окупантом»¹⁶.

Під враженням цих листівок та отриманої інформації, що Антонін Нехутний негласно співпрацює з німцями, чеська делегація прибула в село Дермань. До її складу увійшли В. Кноп, Е. Цілц та Ї. Лізалек¹⁷. Згідно з домовленістю, представники чехів їхали без зброї, на звичайному сільському возі, запряженому білим конем. На певній відстані від Дерманя делегацію зустріли та супроводжували озброєні зв'язківці від ОУН(б). Як згадують учасники зустрічі, вони під'їхали до одноповерхового цегляного будинку десь у селі та зайшли в середину: «Два

¹³ Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939–1955. Київ: Укр. вид. спілка, 2005. С. 128.

¹⁴ Там само. С. 129.

¹⁵ Там само. С. 130.

¹⁶ Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ). Ф. 13. Спр. 376. Т. 64. Арк. 24.

¹⁷ Солдатюк М. Чехи в Мирогощі – організація «Бланік»... С. 71–72.

бандерівці (обидва гарно вдягнені, в цивільному) вийшли з протилежних дверей. Після того, як ми відрекомендувались... почались переговори. Від нашої делегації виступав Їржі Лізалек. Говорив по-чеськи... З іншої сторони – вів переговори чоловік середнього зросту на псевдо «Невідомий». Нас здивувало те, що він відмовився від перекладача... При наступних зустрічах з Антоніном Бочком, який очолював відділ безпеки «Бланіка», «Невідомий», повідомив, що є випускником філософського факультету Карлового університету в Празі... Переговори були предметними, спокійними і з обох боків шанобливими»¹⁸. Чехи акцентували на тому, що розуміють державницькі прагнення українців, але вирішили зберігати нейтралітет, оскільки вони є лише частиною чеського народу, керівництво якого перебуває в екзилі в Лондоні й виступає на боці СРСР. У найближчому майбутньому, імовірно, чехи виступлять проти нацистів, але в складі чехословацьких військових підрозділів під керівництвом Л. Свободи в СРСР. Керівники «Бланіка» заявили, що не підтримують творення Чеської повстанської армії та не рекомендують чехам вступати в її лави. Вони повідомили, що мають інформацію про зв'язки А. Нехутного з німцями, тому застерігають бандерівців від контактів із цим чоловіком.

Представник від ОУН(б) Г. Фридрих-«Невідомий», зі свого боку, наголосив, що розуміє чеську позицію, та доповість про неї вищому керівництву. Також він попросив допомоги в обмолоті збіжжя сільсько-господарською технікою, яка була в чехів. Загалом, переговори тривали дві години й були позитивними для обох сторін.

Удалося виявити архівну кримінальну справу уродженця с. Дермань Григорія Фридриха, який мав юридичну освіту й під псевдонімом «Невідомий» був активним учасником українсько-чеських перемовин на півдні Волині. На допитах у 1944 році він свідчив, що працював у розвідувальному осередку А. Кисіля-«Немо» і В. Коренюка-«Палія»: «Цей осередок, як я пізніше дізнався, мав на меті встановити контакт між українським та чеським населенням... Нас кілька разів відвідував «Горбенко» – член крайового проводу «ОУН», який давав вказівки по роботі... Він («Немо») познайомив мене тільки зі справами чехів і сказав, що перед тим, як я прийшов до нього працювати, уже відбулася зустріч між представниками ОУН та представниками місцевих чеських організацій, на якій домовилися про те, що чехи «мають можливість діяти автономно від УПА та мати свої озброєні загони»¹⁹.

¹⁸ Там само. С. 71–72.

¹⁹ Архів управління Служби безпеки України у Рівненській області (далі – АУСБУ РО). Спр. П-11266. Арк. 9–11.

Керівник розвідувального осередку А. Кисіль-«Немо» також поінформував Г. Фридриха про керівництво чеської підпільної організації й зазначив, що вона була створена з чітким антинімецьким спрямуванням. Він, виконуючи доручення Д. Клячківського-«Клима Савура» та Р. Волошина-«Горбенка», намагався за допомогою переговорів залучити чехів і їхню організацію для допомоги УПА та активних протинімецьких дій²⁰. Спочатку розвідувальний осередок Південної групи УПА містився на Бущанських хуторах Мізоцького району Рівненської області, а потім переміщений у село Дермань-1, у будинок Йосипа Шевчука²¹. Саме там Г. Фридрих контактував із представниками «Бланіка» від жовтня 1943 до середини січня 1944 р.

Одного разу «Немо» викликав Г. Фридриха-«Невідомого» та повідомив, що в кінці листопада 1943 р. вночі загін УПА біля Гільчі Чеської був обстріляний якоюсь озброєною групою²². Імовірно, це була місцева чеська боївка. «Невідомий» вирушив у це село й з'ясував таке: «На зустрічі чехи мені пояснили, що в Гільчі Чеській була легальна боївка, створена німцями для захисту чехів від партизанів... Ми з ними домовились, що якщо буде напад на чехів з боку німців, то вони будуть сигналізувати червоними ракетами. Потім у кінці 1943 року у грудні місяці я ще раз їздив до них і остаточно вияснив, що дійсно чехи не приймали участі в обстрілі загону УПА»²³. Зі свого боку, чехи мали нарікання на те, що господарчі відділи УПА намагаються отримати з чеських сіл значну кількість продуктів харчування, іноді погрожують забрати силою. Г. Фридрих звернувся з відповідними пропозиціями до керівництва ОУН(б) – і «на чеські села більше не нападали. Був, правда, один випадок у Боцянівці, коли бандерівці хотіли виманити контрибуцію. Це питання вирішив Антонін Бочек під час прямих переговорів із «Невідомим» у Дермані»²⁴.

Власне, Г. Фридрих-«Невідомий» отримав широкі повноваження щодо врегулювання українсько-чеських відносин на південній Волині. «Я повинен був розбирати скарги чеських представників на окремі дії місцевих загонів УПА чи представників ОУН та скарги українців на чехів... був випадок, коли німці забрали в одного учасника УПА в селі Дермань коні й залишили їх у чехів. Я з чеським представником із с. Озерки Мізоцького району домовився, щоби цих коней віддати назад

²⁰ Там само. Арк. 12.

²¹ Там само. Арк. 12.

²² Там само. Арк. 14.

²³ Там само. Арк. 9–11.

²⁴ Солдатюк М. Чехи в Мирогощі – організація «Бланік»... С. 72.

власнику. Виїжджали на місце представники обох сторін і вирішили цю справу»²⁵. А. Кисіль-«Немо» познайомив «Невідомого» з представником чеської організації на прізвище Джус із с. Борщівки. Це був місцевий учитель, який очолював «Бланік» на території Мізоцького району. «Його хата знаходилась на Борщівці від Дерманя півтора кілометра... я познайомився з ним під час розбору однієї справи»²⁶. Надійшла скарга від чехів Мізоцького району, що повстанці конфіскували в окремих господарів коні. «Я доповів “Немо”, а той дав вказівку надрайону ліквідувати цей конфлікт... Інша справа була в селі Будераж. Там змішане населення, а староста був українець. Тому було вирішено обрати ще окремого старосту для чехів. Їздили разом з Джусом у це село... У Здолбунівському районі раніше з представниками чехів зустрічався сам “Немо”, а потім доручив це мені»²⁷. За необхідності, Г. Фридрих міг установити контакт із представниками чеської підпільної організації в селі Йосифівка, або звернутися до керівника зв'язку крайового проводу ОУН(б) на ПЗУЗ «Славка», у якого був спеціальний зв'язковий до чехів «Верба».

Також Г. Фридрих свідчив, що в кінці 1943 була нова зустріч між чеськими представниками та розвідувальним осередком Південної групи УПА. «Це було у кінці 1943 року, до того як чехи посварились з Немо... Чехи у багатьох питаннях порушували домовленості, які були укладені між ними та ОУН. Я міркую, що чехи після того як відбулась зустріч Бенеша зі Сталіним, вирішили розірвати зв'язки з УПА та хотіли звернутися до свого уряду. Тому вони не хотіли розмовляти з ОУН і заявили, що розлучаємося з Вами і більше ніякого зв'язку мати не будемо... На переговорах були я, Немо, з чеського боку Джус, уповноважений від чеських організацій у Здолбунівському повіті»²⁸.

Керівництво «Бланіка» знало, що невелика кількість чехів вступила в лави УПА, і сприймало цей факт як загрозу розколу чеської меншини, утягнення її до польсько-українського протистояння. Тому вони намагалися переконати чехів не йти в лави УПА, а дотримуватися нейтралітету. Для роз'яснення своєї позиції за вказівкою В. Кнопа випущено листівки «Місія нашої меншини в Україні» й «Декларація чехів в Україні».

Проте локальні контакти та співпраця українців і чехів тривали й далі, попри заяви керівників «Бланіка» про жорсткий нейтралітет. За

²⁵ АУСБУ РО. Спр. П-11266. Арк. 12.

²⁶ Там само. Арк. 13.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само. Арк. 14.

спогадами господарчого референта Дубенського надрайонного проводу ОУН(б) Й. Павлюка-«Венуса», місцеві чехи надавали значну допомогу українському визвольному рухові: «Для медичних потреб Українського Червоного Хреста (УЧХ) виготовлявся домашнім способом спирт міцністю 85 %. У виробництві такого спирту багато допомагали чехи, мешканці на наших теренах. Вони власними силами спорядили відповідну апаратуру до гонки спирту й сконструювали належний прилад для мірення градусів... Чехи взагалі ставилися дуже прихильно до нашого руху і брали активну участь у різних варстатах та артілях, які виробляли предмети для потреб УПА. Село Чеські Вовковії було головним центром всяких майстерень і верстатів. Найбільшу популярність заслужив римарський заклад, в якому чехи виготовляли для кінноти УПА доброякісні сідла і упряж»²⁹.

Німецька розвідка дізналася через свою агентуру про те, що саме в Чеських Вовковиях містяться канцелярія господарчого відділу Дубенського воєнного надрайону та різні кустарні майстерні. «Гестапівці роблять повітряний наліт на село і закидують його бомбами. Внаслідок того згоріло ряд господарства. Одна бомба впала на подвір'я канцелярії, але жертв у людях не спричинила»³⁰.

Те, що в лавах УПА перебувала невстановлена кількість волинських чехів, підтверджується окремими документами. Зі звіту польової жандармерії групи УПА «Богун» дізнаємося, що 4 січня 1944 р. козака «Грома», за національністю чеха, «по переслуханню звільнено додому»³¹. Дослідник І. Патриляк, проаналізувавши 1445 персональних карток на повстанців групи УПА «Богун», виявив серед них лише одного вояка чеської національності Тадеуша Глоса-«Чодака», уродженця села Пустоїванне Радивилівського району Рівненської області³².

Один із повстанців у своїх спогадах зазначає, що делегація угорців, із якою велися переговори в грудні 1943 р. на Дубенщині, відвідала село Вовковию Козинського району, де «був перегляд куріня Юрка та сотні чехів при УПА. Після цього була парада... гості оглядали майстерні сідел і гарбарню УПА. Звідси поїхали в с. Глибока Долина, район Козинський, де був перегляд артилерії Берези»³³. Наявні на

²⁹ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 64. Арк. 130.

³⁰ Там само. Арк. 130.

³¹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 2: Волинь і Полісся: УПА та запілля 1943–1944. *Документи і матеріали*/[упоряд. О. Вовк, І. Павленко]. Київ; Торонто, 1999. С. 391.

³² Патриляк І. «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.). Львів: Часопис, 2012. С. 262.

³³ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 372. Т. 49. Арк. 16.

сьогодні джерела не подають точної кількості чехів, які влилось у лави українських повстанців. Але можна стверджувати, що чехів у лавах повстанців було небагато. Навряд чи їх чисельність перевищувала сотню осіб.

Єдиним негативним прикладом діяльності чехів супроти українців є історія з колонією Купичів на території Турійського району Волинської області. Ця колонія стала однією з баз Армії крайової (АК). Цей факт упродовж десятиліть слугує доказом співпраці поляків і чехів проти УПА. Наприклад, заступник Голови Ради національної пам'яті, професор Гжегош Мотика зазначив, що населене чехами село Купичів відверто підтримувало польську сторону та організувало озброєну чоту на підтримку дислокованого в селі гарнізону АК³⁴, хоча ще в 1942 та в першій половині 1943 р. місцеві селяни прихильно ставилися до українців. Зокрема, восени 1942 р. в одній із родин цього села переховувався Ковельський окружний провідник ОУН(б) С. Манько-«Ящур»³⁵. Ще в травні 1943 р. в Купичеві підрозділом УПА зібрано певну кількість медикаментів³⁶. Та вже на початку осені в районі села розгортаються масштабні бойові дії між загонами українських повстанців, німцями й аківцями. У селі певний час перебував невеликий гарнізон литовців. Через небезпеку розкладу, він отримав від німецького командування наказ залишити Купичів³⁷. Опинившись у непростій ситуації, 9 вересня 1943 р. чехи направили свою делегацію на чолі з пастирем Яном Єлінеком до коменданта Ковельського інспекторату АК у Засмики. На переговорах вони домовилися про взаємодію³⁸.

Увечері 11 листопада 1943 р. Купичів зайняли відділи АК «Яструба», «Сокола» та «Кані»³⁹. Із цього часу це поселення стало головним осередком АК на Ковельщині. На його території розміщувалися штаби, шпиталі й навіть радіостанція, яка через Варшаву підтримувала зв'язок із польським еміграційним урядом⁴⁰. Також із нього проводилися каральні операції проти місцевого українського населення.

У листі керівника ОУН(б) на території Волинської області Ананія Закоштуя-«Василя», надісланого командиру УПА Олексію Шуму-«Вовчаку» 11 листопада 1943 р. щодо ситуації в районі Купичева,

³⁴ Антонюк Я. Волинські чехи в українській визвольній боротьбі... С. 203.

³⁵ Антонюк Я. Волинські чехи в українській визвольній боротьбі... С. 207.

³⁶ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3838. Оп. 1. Спр. 127. Арк. 3.

³⁷ Антонюк Я. Указана праця. С. 211.

³⁸ Антонюк Я. Там само. С. 212.

³⁹ Антонюк Я. Там само. С. 212.

⁴⁰ Антонюк Я. Там само. С. 212.

повідомлялося: «Організаційна робота є неможливою, з огляду на поляків, котрі поширюють свої дії із с. Купичева на околишні села: Ключськ, Гаруша, Задиби, Радовичі, Чорніїв, Новий Двір, Озеряни, Сушибаба, Літин, Дожва, Каролінка та ін. У згаданих селах ляхи грабують майно і мордують населення, котре масово втікає в південні частини району»⁴¹.

Та цей приклад містечка Купичів не вплинув на досить доброзичливе ставлення між українцями й чехами по всій Волині. Це підтверджують спогади одного із заступників Д. Клячківського по військовій лінії В. Сидора-«Крегула», який, аналізуючи перший період боротьби УПА проти німецьких окупантів, підкреслював, що «боротьба відділів УПА полягала в самообороні населення України без огляду на національність, віроісповідання та ін. (наприклад, дуже гарно ставилися до визвольної боротьби чехи, яких було на Волині ок. 40 тисяч; вони тісно співпрацювали з УПА)...»⁴². Це ж підтверджує стаття в офіційному виданні Проводу ОУН(б) на Північно-західних українських землях під назвою «Інформатор»: «Численні чехи-колоністи, що оселились на Україні вже понад 100 років тому, живуть окремо дружньою сім'єю в добросусідських відносинах з українцями. До нашого руху ставляться прихильно, допомагають, скільки мають змоги. У кожній справі, що стосується загальносусідського життя, радяться з нами»⁴³.

Загалом, стосунки між українським і чеським підпіллям були доволі коректні та доброзичливі. Обидві сторони намагалися співпрацювати або підтримувати нейтралітет. Цей приклад підриває тезу польських істориків про те, що український визвольний рух на Волині мав на меті усунути всі етнічні меншини в підконтрольному регіоні, провести своєрідну зачистку території. ОУН та збройні загони УПА протистояли лише тим силам, які заперечували можливість створення Української незалежної держави та намагалися знищити осередки українського самостійницького руху чи здійснювали збройну агресію проти українського селянства.

⁴¹ Літопис УПА. Нова серія. Т. 11... С. 114.

⁴² ГДА СБУ. Ф. 2. Оп. 110. Спр. 2. Т. 6. Арк. 111.

⁴³ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 22. Арк. 162, 163.